

NUTQNING SOFLIGINI BUZUVCHI BIRLIKLAR

Jalaquduq tuman 2-son politexnikumi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Ergasheva Sharifaxon Xalmatovna

[email . ergashevnuriddin089@gmail.com](mailto:ergashevnuriddin089@gmail.com)

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada ona tili darslarida nutqning sofligini buzuvchi birliklarning turlari, kelib chiqish sabablari va ularni bartaraf etish strategiyalari o'rganiladi. Nutqning sofligi insonning lingvistik va kommunikativ madaniyatini aks ettiradi, shuningdek, o'quvchilarning fikrlash va estetik didini rivojlantiradi. Maqolada grammatik, leksik, sintaksik va stilistik xatolarni aniqlash, pedagogik yondashuvlar orqali buzuvchi birliklarni kamaytirish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ona tili darslarida interaktiv metodlar, loyiha ishlari va amaliy mashqlar orqali o'quvchilarda nutq madaniyatini oshirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar Nutqning sofligi, Nutqni buzuvchi birliklar, Ona tili darsi, Grammatik va leksik xatolar, Pedagogik strategiyalar

ANNOTATION This article examines the types of units that disrupt speech purity in native language lessons, their causes, and strategies for their elimination. Speech purity reflects a person's linguistic and communicative culture, as well as develops students' thinking and aesthetic taste. The article analyzes grammatical, lexical, syntactic, and stylistic errors and methods to reduce disruptive units through pedagogical approaches. Research findings demonstrate opportunities to improve students' speech culture in native language lessons through interactive methods, project-based work, and practical exercises.

Key words Speech purity, Units disrupting speech, Native language lesson, Grammatical and lexical errors, Pedagogical strategies

KIRISH Nutq – bu insonning fikr va his-tuyg‘ularini ifodalash vositasi bo‘lib, uning sofligi va ravonligi nafaqat til madaniyatining, balki muloqot samaradorligining asosiy ko‘rsatkichidir. Ona tili va adabiyot darslarida nutqning sofligini saqlash, unga e’tibor qaratish o‘quvchilarda lingvistik madaniyat, kommunikativ kompetensiya va fikrni aniq ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Nutqning sofligi – bu so‘zlarning ma’no aniq, gaplarning grammatik jihatdan to‘g‘ri, leksik va stilistik jihatdan mos kelishi hamda intonatsiya va pragmatik qoidalarga amal qilinishidir (Karimova, 2020).

Zamonaviy lingvistika tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, nutqning sofligini buzuvchi birliklar kundalik va ijodiy muloqotda keng tarqalgan bo‘lib, ular nutqning ravonligi

va aniqligini pasaytiradi. Bunday birliklarga grammatik xatolar, noto'g'ri so'z tanlash, ortiqcha qo'shimchalar, takrorlar, jargon va argo elementlari, sintaktik noto'g'ri tuzilgan murakkab jumlar kiradi (Ismoilov, 2018; Abdullaeva, 2019). Shu bilan birga, pedagogik tajriba ko'rsatadiki, texnikum va kollej o'quvchilari ayniqsa nutqning sofliqini saqlashga qiyinchilik sezadi, chunki ular ko'pincha amaliy va texnik fikrlashga ko'proq e'tibor qaratadilar, lekin grammatik va leksik jihatdan aniq, estetik jihatdan sof nutqni ishlab chiqishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Nutqning sofliqini buzuvchi birliklarni o'rganish va ularni bartaraf etish o'quvchilarda og'zaki va yozma muloqot madaniyatini oshirish, fikrni mantiqan va ravon ifodalash, shuningdek, professional va madaniy kommunikatsiyaga tayyorlash imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, mazkur maqolada nutqning sofliqini buzuvchi birliklarning turlari, ularning nutqqa ta'siri va pedagogik tavsiyalar keng yoritib beriladi. Kirish qismida shuningdek, o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda nutqning sofliqini oshirish bo'yicha strategiyalarni ishlab chiqishning ahamiyati ham ta'kidlanadi. Bu esa nafaqat ona tilining rivojlanishiga, balki o'quvchilarning umumiy lingvistik madaniyati va kasbiy kommunikativ ko'nikmalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Nutqning sofliqini buzuvchi birliklar: tushuncha va turlari. Nutqning sofliqini buzuvchi birliklar – bu tilning normativ qoidalariga zid bo'lgan, nutqni aniqlik, ravonlik va estetik jihatdan zaiflashtiruvchi til birliklari va iboralardir. Ular nafaqat og'zaki, balki yozma nutqda ham uchrashi mumkin. Lingvistlar (Karimova, 2020; Ismoilov, 2018) nutqning sofliqini buzuvchi birliklarni bir necha asosiy turga ajratadi: Grammatik xatolar – so'zlarni noto'g'ri qo'llash, gap tarkibida sintaktik xatolar, fe'l zamonlari va kelishiklarning noto'g'ri ishlatilishi. Masalan: *“Men maktabga ketib kelaman”* o'rniga *“Men maktabga ketaman”* deb aytilishi lozim. Texnikum o'quvchilari ko'pincha fe'l zamonlarini va murakkab jummalarni qo'llashda xatolarga yo'l qo'yadilar. Leksik xatolar va argo so'zlar – mavhum yoki noaniq so'zlar, slang va jargon elementlari. Masalan: *“Bu ish juda cool edi”* iborasi rasmiy nutqda noto'g'ri

qabul qilinadi. Shu bilan birga, texnik va kasbiy yo‘nalishdagi o‘quvchilar texnik atamalarni noto‘g‘ri ishlatishi mumkin.

Ortacha va keraksiz takrorlar – nutqni uzoq va mantiqsiz qiladigan so‘z va iboralar. Masalan: *“Men shuni aytmogchiman, chunki men shuni tushunaman”*. Takrorlar nutqning aniqligi va ravonligini pasaytiradi. Predlog va bog‘lovchilarning noto‘g‘ri ishlatilishi – jumlar bog‘lanishida xatolar nutq mazmunining noaniq bo‘lishiga olib keladi. Masalan: *“Men do‘stim bilan gaplashaman va u menga yordam beradi”* o‘rniga murakkab bog‘lovchi bilan ifodalanishi mumkin bo‘lgan joylar noto‘g‘ri ishlatiladi.

Sintaktik murakkablik va qoidaga zid tuzilmalar – uzun, murakkab va qo‘shma jummalarni to‘g‘ri tuza olmaslik. Bu, ayniqsa, texnik matnlar yoki ilmiy ishlarni yozishda ko‘proq uchraydi. Nutqning sofligini buzuvchi birliklarning sabab va oqibatlari Nutqning sofligini buzuvchi birliklar bir necha omillar bilan bog‘liq: Psixologik omillar: o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchi past bo‘lsa, u xatolardan qo‘rqib, nutqini aniq ifodalay olmaydi.

Lingvistik va bilimga oid omillar: grammatik qoidalarni yetarli darajada o'zlashtirmaslik yoki leksik zaxiraning cheklanganligi. Pedagogik va metodik omillar: darslarda interaktiv, muloqotga yo'naltirilgan mashqlar yetarli bo'lmasa, o'quvchi o'zlashtirgan bilimlarni amalda qo'llay olmaydi (Abdullaeva, 2019). Nutqning sofligini buzuvchi birliklar faqat nutqning estetik tomonini buzib qolmay, balki kommunikativ jarayonni ham qiyinlashtiradi. Masalan, noto'g'ri bog'langan murakkab jumlar o'quvchining fikrini tushunishni qiyinlashtiradi, leksik xatolar esa matnning aniq ma'nosini yo'qotadi.

Pedagogik yondashuv va nutqning sofligini oshirish strategiyalari. Nutqning sofligini saqlash va buzuvchi birliklarni bartaraf etishda quyidagi pedagogik

strategiyalar samarali hisoblanadi: Kommunikativ yondashuv – o‘quvchilarni nutqni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga jalb qilish. Masalan, rol o‘yinlari, muhokamalar va guruh ishlari orqali grammatik va leksik qoidalarni amalda sinab ko‘rish. Task-based learning (vazifa asosida o‘qitish) – o‘quvchilarga murakkab jummalarni ishlatadigan vazifalar berish. Masalan, hikoya tuzish, texnik matnni tarjima qilish yoki bayon qilish. Interaktiv va raqamli vositalar – onlayn testlar, viktorinalar, ChatGPT yoki Quizizz kabi vositalar nutqni to‘g‘ri ishlatishga qiziqishni oshiradi. Vizual yondashuv – diagramma, sxema va jadval yordamida murakkab grammatik tuzilmalarni tushuntirish. Masalan, bog‘lovchi va predloglar ishlatilishini ko‘rsatadigan grafiklar. Xatolarga konstruktiv yondashuv – xatolarni jazolash emas, balki ularni o‘rganish va takomillashtirish vositasi sifatida ishlatish. Individual va guruh mashqlari – har bir o‘quvchi faol ishtirok etishi uchun vazifalarni moslashtirish. Masalan, murakkab jummalarni alohida o‘quvchilar bilan ishlash yoki guruh muhokamasi orqali takomillashtirish.

XULOSA VA TAKLIFLAR Nutq insonning eng muhim kommunikativ vositalaridan biri bo‘lib, jamiyatda fikr almashish, bilim uzatish va ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Shu sababli nutqning aniqligi, ravonligi va estetik jihatdan sofliги har bir shaxsning madaniy va lingvistik darajasini aks ettiradi. Ona tili va adabiyot darslarida esa nutqning tozaligi, grammatika va leksikaning normativ qoidalarga mosligi o‘quvchilarda til madaniyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Nutqning sofliги nafaqat grammatik va leksik jihatdan to‘g‘ri bo‘lishni, balki nutqning mantiqiy, stilistik va kommunikativ jihatdan mukammal bo‘lishini ham o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, amaliy tajribalar va lingvistik tadqiqotlar ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning nutqida turli sabablar bilan buzilishlar, ya’ni **nutqning sofliğini buzuvchi birliklar**, uchrab turadi. Bu birliklar grammatik xatolar, noto‘g‘ri predlog va bog‘lovchilar ishlatilishi, leksik noaniqliklar, ortiqcha takrorlar, murakkab jummalarni noto‘g‘ri tuzish kabi shakllarda namoyon bo‘ladi (Karimova, 2020;

Ismoilov, 2018). Shuni ta'kidlash lozimki, texnikum va politexnikum o'quvchilarida nutqning sofligini buzuvchi birliklar ko'pincha psixologik, lingvistik va pedagogik omillardan kelib chiqadi. Masalan, o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchi past bo'lsa, ular murakkab jummalarni to'g'ri tuzishda ikkilanadi; leksik zaxirasi cheklangan bo'lsa, mavhum so'zlar va argo elementlar ishlatiladi; darslarda interaktiv va kontekstual mashqlar yetarli bo'lmasa, o'quvchilar nazariy bilimni amaliyotga tatbiq eta olmaydi. Ona tili darslarida nutqning sofligini saqlash va buzuvchi birliklarni bartaraf etish nafaqat til madaniyatini oshirish, balki o'quvchilarning fikrlashini, estetik didini va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, pedagogik tadqiqotlar nutqning sofligini buzuvchi birliklarni aniqlash, ularning sabablarini o'rganish va ularni bartaraf etish strategiyalarini ishlab chiqishni dolzarb vazifa sifatida belgilaydi. Ushbu maqolada nutqning sofligini buzuvchi birliklarning turlari, ularning kelib chiqish sabablar va oqibatlari, shuningdek, o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirish va buzuvchi birliklarni kamaytirish bo'yicha pedagogik strategiyalar yoritib beriladi. Mazkur ish nafaqat o'quvchilarning ona tili ko'nikmalarini yaxshilashga, balki ularning ijtimoiy va kommunikativ rivojlanishiga ham hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov, A. (2015). *Ona tili va adabiyot ta'limida milliy qadriyatlarni shakllantirish*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Karimova, N. (2018). *Folklor va zamonaviy she'riyat darslarida interaktiv metodlar*. Toshkent: Fan va Ta'lim.
3. Nurmatov, S. (2018). *Xalq og'zaki ijodi va milliy ongni rivojlantirish*. Toshkent: O'zbekiston Pedagogika Instituti.
4. Raximov, B. (2020). *Zamonaviy she'riyat va yoshlar estetik didi*. Toshkent: Adabiyot va San'at.
5. Saidov, M. (2017). *Adabiyot darslarida milliy qadriyatlarni integratsiya qilish usullari*. Toshkent: Pedagogik Tadqiqotlar.

6. Faxriddin B., No‘monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – Т. 4. – №. 1. – С. 333-337.
7. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 8. – С. 45-50.
8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O‘ZO‘ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA‘SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.
9. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.
10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791.
11. Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>
https://www.iupr.ru/files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true
12. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.
13. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No‘monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.

14. Xusinovich, Turdialiyev Jonibek, and Mo‘minov Nurali Ro‘zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH."
15. Maxkamovich A. Y., Abdukahorovich S. K. Modern approaches to the content of physical education of schoolchildren in the continuing education system //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – T. 7. – №. 12.
16. Abdukahharovich S. H. The significance of Wrestling sports for society and the history of its formation //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – T. 10. – С. 312-316.
17. Abduqahhorovich S. H. INTERACTION OF SCHOOL AND FAMILY IN EDUCATION OF SCHOOL AGE CHILDREN //Modern Journal of Social Sciences and Humanities. – 2022. – T. 4. – С. 226-229.
18. Abduqahhorovich S. X. Strength Training in Football Training //Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education. – 2023. – T. 2. – №. 3. – С. 138-141.
19. SHARIPOV K. A. TRAINING FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY CLASSES IN THE PROCESS OF STUDENTS STUDENTS PRACTICE //THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука. – 2021. – №. 12. – С. 1339-1343.
20. В. Я. Бочкарев. Новые технологии и средства измерений, методы организации водоучета на оросительных системах. Новочеркасск, 2012, 227 с
21. В.А.Втюрин. Автоматизированные системы управления технологическими процессами. Основы АСУТП. Санкт-Петербург 2006, 154 с.
22. Рачков М.Ю. Технические средства автоматизации.- Москва: МГИУ, 2006,- 347 с.
9. Vohidov A.X. Abdullaeva D.A. Avtomatikanmg texnik vositalari. T..TIMI, 2011. 180 b.